

Hezreti Alynyň söýgülü ogly nämüçin Ýezide tabynlygyny bildirdi?

Category: Kitapcy,Nukdaýnazar,Sözler,Taryhy makalalar
написано kitapcy | 23 января, 2025

Hezreti Alynyň söýgülü ogly nämüçin Ýezide tabynlygyny bildirdi? HEZRETI ALNYŇ SÖÝGÜLI OGLY NÄMÜÇIN ÝEZIDE TABYNLYGYNY BILDIRDI?

Meşhur filosof Žan-Žak Russo “Taryh – okap başarıana gözüniň görüş derejesine görä ýol görkezýän şamçyragdyr” diýýär. Diýmek, taryh ýaly taryhy görüp başarıyan gözem möhüm zatdyr. Has doğrusu, gözüň görme nazaryndan garaşsyz taryh barmyýokmy, ol eýýäm aýry çekişmäniň temasy. Men bolsa her bir ýagdaýda taryhy dürli-dürli gözlerden okamagyň gereklidigine ynanýaryn. Gelîň, onda bugünem siziň bilen ýene taryha gaýybana syýahat edeliň.

Syýahat etmeli menzilimiz diýseň uzak: yslam taryhynyň irki döwri. Gürrüni edilmeli şahs bolsa Hezreti Alynyň (r.a) çagalaryndan biri: Muhammet ibn Hanapyá. 637-nji ýylда doglandygy aýdylýan Muhammediň adynyň yzyndaky «ibn Hanapyá» ejesiniň ady bulen baglanyşdyrylýar. Onuň gyrnakdygy aýdylýan ejesiniň ady Hawle binti Japar el-Hanapyádyr.

Muhammet ady şunuň üçin möhümdir; ýaşan ömründe möhüm söweşlere gatnaşypdyr we kâbir wajyp meselelerde maşgala agzalaryndan bölünip, başgaça ýoldan gidipdir. Hususanam taryhda özüce aýry bir ýer tutan aýry garaýyşyň-eradanyň wekili bolupdyr.

Ýogsa-da, Muhammet haýsy meselelerde bu “aýry” pozisiýada bolduka?

■ PIKIRI ÜYTGEÝÄR...

Bu sowalyň daşyna geçmäňkä şu maglumaty siziň bilen

paýlaşaýyn. Muhammet ibn Hanapyá Jemel, Syffyn, Nehrewan on müňlerce musulmanyň ölümi bilen gutaran söweşlere kakasy bilen bile gatnaşýar we hatda şol söweşlerde söweşjeň baýdagы göteren şahs. Mälim bolşy ýaly, bu söweşler musulmanlaryň öz arasynda bolup geçipdir. Emma bärde ýaýdandyrýan bir mesele bar, olam – eger musulman ymmaty biri-birine dogan bolýan bolsa, musulmanlaryň biri-birine garşy urşuna nähili düşünmelidi? Şonuň üçin ýokarda agzalan söweşlerde, hususanam Hezreti Alynyň (r.a) tarapyny tutan käbir kişiler garşydaş tarapy musulman hasaplamañyr we muny aç-açan aýtmakdan çekinmändirler. Ine, Muhammet hem ilki-ilkiler şu pikirde eken. Emma belli bir wagtdan soň onuň pikiri üýtgeýär. Bardygeldi musulman hasap edilmek tarap ýeňiş gazanan ýagdaýynda, oňa boýun egmeli ýa egmeli däl diýen mesele orta çykýardy. Şonuň üçin birnäçe aýratyn halatlardan başga ýagdaýlarda halyfa boýun egmek esasy şert hasaplanýar. Hususanam boýun egmek-tabynlygyň bildirmek (biat) onuň durmuşynda esasy talaba öwrülýär we bu ýagdaý köp derejede durmuşynyň galan kysmyna täsir edýär. Başga bir tarapdan, musulmanlaryň arasynda bolup geçýän çaknyşyklardan bimaza bolandygyny-da bilyaris, edil öz kabylasy Haşymogullaryna we olaryň garşydaşy Emewiogullaryna bildiren tankydy bellikleri ýaly. Onuň pikiriçe, her iki urugda tabynlygyndakylaryň gözünde “hudawylaşdyrylyardy,” bu bolsa ylalaşyp bolmajak ýagdaýdy.

[1]

Gelelin, agzamak isleýän şol möhüm meselelerimize. Isleseňiz, Jemel wakasyndan başlalyň. Söweşiň bir tarapynda kakasy Aly (r.a), beýleki tarapynda pygambarimiziň aýaly Äše (r.a), döwrüň tanalýan şahslary (we belli sahabalar) Talha ibn Ubeýdulla (r.a), Zubeýr ibn Awwam (r.a) bar.

Söweşiň öňüsyrasy halyf Aly (r.a) söweşjeň baýdagы ogly Muhammede berjek bolýar. Emma ol baýdagы eline almaga ikirjiňlenýär, munuň sebäbi bolsa «musulmanlaryň özara söweşjek bolmalarydy». Näderejede dogry, ony bilemezok, emma taryhy çeşmeleriň berýän habary-ha şeýleräk. Oglunuň bu bolşuna Hezreti Aly (r.a) gynanýar. Ahyrynda Muhammet kakasyny kyn ýagdaýda goýman, onuň göwnünü awlaýar we baýdagы göterýär.

■ GAN BILEN SARSYLÝAR

Söweșiň yzysüre Syffyn söweși-de bolup geçýär. Taraplar ýene «musulman» we ýene müňlerçe adamyň ömür tanapy üzülýär. Muhammet bu söweše-de baýdak göteriji bolup gatnaşýar. Bu söweșiň alyp baran kän-kän netijeleri bolupdyr. Emma bularyň biri has möhümdir. Aýratyn bir netije ýaly bolup görünse-de, söweșiň dowam edýän netijelerinden biri hökmünde Hezreti Alynyň (r.a) hariji Ibn Müljem tarapyndan şehit edilmegini görkezse bolar. Yslam topraklary dökülen bu mübärek gan bilen gaýtadab sarsylýar, munuň bilen baglaşyklylykda häkimiyét toparlary hasaplaryny gaýtadan gözden geçirýär we belli bir wagtdan soñ Mugawyýa halyflygy Hasandan (r.a) alyp “döwletiň” başyna geçýär.

Ine, şol ýyl we ondan soňky ýyllar, hem Muhammet ibn Hanapyýanyň nukdaýnazarynda hemem yslam taryhynda bolan bölünüşikler taýdan diýseň haý-haýly geçen ýyllardyr.

Muhammet ibn Hanapyýa bu ýagdaýa, ýagny halyflygyň Mugawyýanyň eline geçmegine dogany Hüseýin bilen bile garşı cykýar we hatda Hasan bilen aralarynda dartgynly çekişmeler bolup geçýär. Soňra bolsa ony Medinäniň eteginde obada ýaşamaga gelen biri hökmünde görýäris. Ol indi syýasatdan uzak durmagy müwessa bilipdi (!) we kufelileriň Mugawyýa garşı gozgalaň turuzma tekliplerine dogany Hüseýin ýaly oñyn jogap bermeýär.

Ýigrimi ýyla golaý wagt şeýdip ýasaýar. Birdenem Kerbela...

Mälim bolşy ýaly, Mugawyýadan soñ Ýezit halyf bolýar we külli musulmanlardan özüne tabyn bolmalaryny talap edýär. Muňa Medinede oturan käbir şahslar oñyn jogap bermändir. Bularyň başynda-da Hezreti Alynyň (r.a) ogullaryndan Hüseýin (r.a) bardy.

Hüseýin ibn Aly şol wagt dogany Muhammet ibn Hanapyýa bilen görüşip, onuň bilen maslahatlaşmak isleýär. Muhammet bolsa Hüseýine «Ýezitden we onuň wezipä bellän adamlaryndan ägä bol, özüňi gora. Daş-towerege çakylyk hatlaryny ugradyp, özüňe tabynlyga çağyr. İşler paşmadyk ýagdaýynda Mekgä, Ýemene ýa-da daglara git» diýýär.[2]

Mundan soñ Hüseýin ibn Aly (r.a) maşgalasy we tarapdarlary

bilen bile Mekgä gidýär, Mekgede dört aýa golaý wagt galýar. Kufelileriň çakylygyny alonsoň, Kufä gitmegi makul bilýär. Şol wagt Hüseýiniň Muhammet bilen görüşendigi we oña-da Kufä gitmegi teklip edendigi aýdylýar. Emma Muhammet onuň bu teklibini kabul etmeýsi ýaly, çagalaryny-da Hüseýiniň ýanyna goşup ugratmaýar. Sonda Hüseýin oña: «Meniň uruljak ýerimde çagalaryny gorajak bolýarsyňmy?» diýip garşylyk beripdir. Muhammet ibn Hanapyýanyň bu sözleré jogaby şeýle bolupdyr: «Ne seniň urulmagyň, ne-de olaryň urulmagyny isleýärin. Hem seniň urulmagyň bize has agyr deger.»[3]

Şondan soň Muhammet ibn Hanapyýá Ýezide tabynlygyny bildirýär, has dogrusy Kerbela pajygasyndan soňam bu kararyndan el çekmändir. Şeýle-de, şol wagt Abdylla ibn Zubeýri däl-de, Ýezidi halyf hökmünde görýär ww Abdylla ibn Zubeýriň tabynlyk bildirme talabyndan yüz öwürýär.

■ **KÖSGÜNE ÇAGYRÝAR**

Esasy dartgynly we oýlandyryjy waka bolsa mundan soň bolup geçýär. Käbir taryhy rowaýatlar Abdylla ibn Zubeýriň (r.a) biat talabyny ret eden Muhammede Ýezit hat ýollapdyr we ony köşgüne çagyrypdyr. Şolar ýaly hat Abdylla ibn Abbasa-da (r.a) ugradylypdyr. Abdylla bu hata kesgitli garşylyk görkezip jogap ýazypdyr. A Muhammet bolsa hata oñyn jogap berýär we Ýezidiň çakylygy bilen Şama gidýär.[4]

Şondan soňky döwürde orta çykan we Ýezidiň goşuny tarapyndan amala aşyrylan Harre Harre gandöküşliginiň öňüsrysasy da Muhammet ibn Hanapyýá medinelileriň Ýezide garşy gozgalaň turuzmagyny dogry hasaplamaýar we has takygy olardan tabynlykdan yüz öwürmezligi talap edýär.[5]

Munuň bilen birlikde, taryhy çeşmeler Muhammet ibn Hanapyýanyň Kerbela pajygasynyň aryny almak üçin aýaga galan Muhtar es-Sakafynyň hereketine ýardam edendigini habar berýärler. Hut Muhtaryň tabynlygyndaky kaýsanylar topary Muhammet ibn Hanapyýany “Mäti we ymam” hasaplaýar. Hut şol hereketiň içindäki kerbiye sektasy bolsa onuň ölmändigine we Radwa dagynda ýasaýandygyna ynanýar. Olaryň pikiriçe, Muhammedi onuň

ýanyndaky ýolbars we gaplaň goraýar hem-de Allanyň bellän möhletine çenli bu ýagdaý şeýle dowam etmeli, wagty-sagady gelende Muhammet Mäti bolup orta çykmalý we öz häkimiyétini gurmaly. [6]

Şol döwre degişli başga bir gyzykly maglumat bolsa Muhammet ibn Hanapyýanyň tussag edilmegidir. Ony ýakyn adamlary bilen birlikde Zemzem guýusynyň golaýynda russag eden we öýün töweregine odun barsyny basyp, tabynlyklaryny bildirmedik ýagdaýynda öýi otlajakdygyny aýdan halyflygyň beýleki bir talaşgäei Abdylla ibn Zubeýrdir. Hut şol ýyl (686) Muhammet haj zyýaratyny etmek üçin ýakynlary bilen bile Mekgä gelipdir we Abdylla ibn Zubeýriň bu ýowuz talabyna gabatlaşypdyr. Netijede Muhammet ibn Hanapyýa gizlinlikde Muhtara hat ugradyp, ony kömege çagyryar. Kufeden gelen goşun Muhammedi we onuň ýakynlaryny halas edýär. Emma Muhammet gelen goşun bölümünüň Abdylla ibn Zubeýriň goşunu bilen çaknyşmagyna idin bermändir.[7] Ahyrynda-da Abdylmälik ibn Merwana tabynlygyny bildiripdir.

700-nji ýylда Medinede aradan çykandygy aýdylýan Muhammet ibn Hanapyýa barada aýdyljak zatlary, elbetde, bu çaklaňja makalanyň çägine sygdyrmak mümkün däl. Biz bu makalanyň çäginde Hezreti Alynyň (r.a) söygüli ogullaryndan biriniň – möhüm söweşlerine gatnaşan oglы Muhammet Hanapyýanyň pikirinde wagtyň geçmegini bilen üýtgesmeler bolup geçendigini we munuň netijesinde Ýezide tabynlygyny bildirendigini, ölüänçä hem şu pikirinde durandygyny belläp geçmekden ybarat. Muňa garşylyk hökmünde onuň diýseň köp tarapdarlarynyň käbirleri tarapyndan Mäti we Ymam hasaplanypdyr, «Muhammet Hanapyýa Jengi» ady berlip, şanyna goşgy setirler düzülipdir. Yslamyň taryhyndan söz açylanda, bu şahsyň üstünde-de aýratyn durlup geçilse dogry bolar diýip hasap edýärin. Ýogsa-da, hem bu bolup geçen wakalardan, hem-de muslimanlaryň ýokarda agzalan taryhy wakalardan biz nähili dersleri çykarmaly? Soraga dürli-dürli jogaplaryň gelmegin mümkün, emma ýazgymyň başynda Russodan mysal getiren sözümi unutmazlyk lazym: Taryh – adama okap başarıya görä şamçyrag bolýar.

Aýdyn TONGA.

Odatv.com, 11.07.2020

- [1] Nihal Şahin UTKU, «Kerbeladan soñ Muhammet ibn Hanapyýanyň abraýynyň ýokarlanmagy we onuň syýasy pozisiýasy».
- [2] Hüseyin Güneş, «Muhammed ibn Hanapyýanyň Ehli-Beýt bilen özara gatnaşygy».
- [3] A.g.e
- [4] A.g.e
- [5] Nihal Şahin UTKU, a.g.e
- [6] Yslam ensiklopediýasy.
- [7] A.g.e

Terjime eden: Guwanç MÄMILIÝEW. Taryhy makalalar